

Nr 351.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen angående avstående av den rätt till vatten och strömfall i Klarälven, som tillkommer kyrkoherdebostället $\frac{1}{12}$ mantal eller 80 öre skatt Östra Råda i Norra Råda socken; given Stockholms slott den 26 april 1918.

Under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen för sin del medgiva,

att den rätt till grund, vatten, holmar och strömfall i Klarälven, som må tillkomma kyrkoherdebostället $\frac{1}{12}$ mantal eller 80 öre skatt Östra Råda litt. B i Norra Råda socken, må till Uddeholms aktiebolag avstås mot ett vederlag av 60,000 kronor.

De till ärendet hörande handlingarna skola tillhandahållas riksdagens vederbörande utskött; och Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

Värner Rydén.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 26 april 1918.

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern EDÉN,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena HELLNER,
Statsråden: PETERSSON,
SCHOTTE,
PETRÉN,
NILSON,
LÖFGREN,
RYDÉN,
UNDÉN,
THORSSON.

Ang. avstående av den rätt till vatten och strömfallet i Klarälven, som tillkommer kyrkoherdebostället $\frac{1}{2}$ mantal eller 80 öre skatt Östra Råda i Norra Råda socken.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Rydén anförde följande:
Genom beslut den 13 april 1883 förordnade Kungl. Maj:t, att Ekshärads pastorat skulle efter dåvarande kyrkoherdens och sockenadjunktens avgång delas i två konsistoriella gäll, varav det ena skulle bestå av Råda och Sunnemo församlingar med Gustaf Adolfs kapell. Därvid föreskrevs tillika, att åt kyrkoherden i Råda pastorat skulle genom församlingens försorg anskaffas lämpligt beläget boställe, vilket av församlingen skulle förses med erforderlig åbyggnad, ävensom medgavs, att till understöd vid inköpet av kyrkoherdebostället i Råda församling från prästerskapets löneregleringsfond finge under visst villkor utgå högst 30,000 kronor.

Genom för ändamålet utsedda kommitterade inköpte därefter Råda församling, under förutsättning av Kungl. Maj:ts bifall, från Uddeholms aktiebolag enligt köpekontrakt av den 22 mars 1900 för 20,000 kronor + 76 öre 12 penningar skatt i hemmanet Östra Råda i Norra Råda socken, omfattande 18 hektar 40 ar inägojord samt 68 hektar 61 ar 6 kvadratmeter avrös-

ningsjord, allt i enlighet med bilagda av ingenjör Aug. Hagberg under år 1899 upprättade kartor och beskrivningar».

Församlingen anhöll därefter hos Kungl. Maj:t om godkännande av den sålunda inköpta fastigheten såsom kyrkoherdeboställe i pastoratet. I ärendet infordrades yttrande av bl. a. lantmäteristyrelsen, som därvid framhöll, att enligt vad som framgick av i ärendet ingivna kartor och beskrivningar — varibland befunno sig de i köpekontraktet åberopade — det försålda området areal översteg den i samma kontrakt angivna. Genom nådigt brev den 8 mars 1901 fann Kungl. Maj:t gott att såsom boställe åt kyrkoherden i Norra Råda församling godkänna omförmålda, villkorligt inköpta andelar av hemmanet Östra Råda, sådana samma andelar blivit avfattade å de av Hagberg upprättade kartorna, dock med förbehåll — tydligen med hänsyn till vad lantmäteristyrelsen anført i ärendet — att genom tillägg till köpehandlingen uttryckligen förklarades, att nyss omförmålda kartor skulle i fråga om andelarnas storlek, läge och gränser lända till efter rättelse samt under villkor i övrigt att genom ägostyckning på församlingens bekostnad skulle bestämmas mantalets fördelning mellan, å ena sidan, de till boställe inköpta områdena och, å andra sidan, de i köpet icke inbegripna delarna av själva stamhemmanet.

Efter ansökan av Uddeholms aktiebolag förordnades därefter kommissionslantmätaren L. J. Stenberg »att vidtagna laga ämbetsåtgärder i enlighet med» berörda nådiga brev. I anledning härav verkställde Stenberg under åren 1901—1902 och år 1904 å hemmanet ägostyckning, som av vederbörande ägodelningsrätts ordförande i laga ordning fastställdes den 5 mars 1905, och vann fastställelsen laga kraft.

Genom ägostyckningen utlades hemmanet Östra Råda i två lotter, varav lotten litt. A utgjorde bolagets andel i hemmanet och lotten litt. B, som bestod av ett inägo- och ett skogsskifte, kyrkoherdeboställets. Därjämte avsattes, på sätt protokollet angående förrättningen och ägostyckningsbeskrivningen närmare utvisar, såsom samfälligheter för båda lotternas gemensamma behov ett det odelade hemmanet tillhörigt vattenområde i Klarälven. Vid förrättningen fördelades hemmanets skattetal så, att boställdelen åsattes $\frac{1}{12}$ mantal eller 80 öre skatt och återstoden av hemmanet $\frac{11}{12}$ mantal eller 880 öre skatt.

Genom denna förrättning tilldelades alltså bostället $\frac{1}{12}$ av det odelade hemmanets vattenområde i Klarälven.

Sedan förrättningen vunnit laga kraft, utfärdade Uddeholms aktiebolag den 13 maj 1905 till Råda pastorat köpebrev å den försålda fastigheten, varvid i enlighet med föreskrifterna i berörda nådiga brev samt ägostyckningsförrättningens resultat i köpebrevet angavs, att bolaget upp-

lät och försålde »80 öre skatt frälse Östra Råda . . ., vilken försålda egen- dom till storlek, läge och gränser närmare bestämmes genom av ingenjör Aug. Hagberg år 1899 upprättade kartor . . .».

Pastoratet erhöll sedermera den 2 juni 1905 lagfart å hemmanslotten 80 öre skatt Östra Råda litt. B.

Sedan Råda församling å bostället uppfört laga hus till en bokförd kostnad av 56,976 kronor, medgav Kungl. Maj:t genom nådigt brev den 5 juli 1907, att såsom bidrag till inköpet och bebyggandet av sagda bo- ställe finge ur prästerskapets löneregleringsfond utbetalas förenämnda belopp, 30,000 kronor.

Det vatten i Klarälven, som vid berörda ägostyckning undantagits för gemen- samt behov, hänför sig till följande sex vattenfall, nämligen Edsforsen, Skogsforsen, Lyckforsen, Storsandsforsen, Lillmyrsforsen och Krakerudsforsen.

Fallhöjd och hästkraftantal beträffande vart och ett av dessa fall framgår av nedanstående, enligt av bolaget lämnade uppgifter, uppgjorda tablå:

	Fallhöjd.	H ä s t k r a f t a n t a l .			
		Except. lågv.	Vanl. lågv.	Medelv.	Krakeruds »utbyggnads- vatten».
Edsforsen	7,6	760	2,280	4,020	6,830
Skogsforsen	9,28	928	2,780	4,920	8,350
Lyckforsen	0,44	44	132	232	395
Storsandsforsen	3,76	376	1,120	1,980	3,380
Lillmyrsforsen	1,4	140	420	740	1,260
Krakerudsforsen	5,36	645	1,980	3,500	5,650

Av dessa fall är Lillmyrsforsen helt belägen inom hemmanet Östra Rådas om- råde nämligen emellan de vid ägostyckningen med litt. A. och litt. B. betecknade områden. Beträffande Storsandsforsen kan någon ringa del av vattenkraften i detta fall anses belöpa å berörda litt. B, men omslutes fallet i övrigt på bägge sidor av ägor tillhörande litt. A. Rörande samtliga övriga fyra fall, Edsforsen, Skogsforsen, Lyckforsen och Krakerudsforsen, höra de intill dem på ena sidan stötande stränder till hemmanet Östra Råda, varemot motliggande stränder tillhöra andra hemman. Kyrko- herdebostället $\frac{1}{12}$ mantal Östra Råda skulle alltså äga $\frac{1}{12}$ av hela vattenkraften i Lillmyrsforsen och Storsandsforsen samt $\frac{1}{24}$ av hela vattenkraften i övriga fyra vatten- fall. På bostället skulle sålunda enligt ägostyckningen belöpa vid medelvatten 755 hästkrafter och vid beräknligt »utbyggnadsvatten» 1,271 hästkrafter.

På Uddeholms aktiebolags anhållan hölls av Älvdals härads tingslags häradsrätt den 11 december 1916 syn för uppförande av en nybyggnad i Krakerudsforsen. Vid denna syneförrättning närvar advokattfiskalen i kammarkollegium och framställde därvid — dock med hänsyn till gällande rättsregler utan att bestrida bolagets anhållan om byggnadslov — på-

stående om att kyrkoherdebostället Östra Råda litt. B skulle anses för det vid nämnda ägostyckning åsatta mantal äga del i det Klarälvens vatten vid det intill älven stötande, bolaget bibehållna område av hemmanet Östra Råda litt. A, som före ägostyckningen tillkommit det odelade hemmanet. Bostället skulle alltså enligt ägostyckningen äga $\frac{1}{24}$ av hela vattenkraften i Krakerudsforsen. Genom häradsrättens samma dag meddelade lagakraftvunna utslag erhöll bolaget tillstånd att vid Krakerudsforsen uppföra dammbyggnad av viss beskaffenhet.

Med anledning av vad vid denna syn förekommit rörande äganderätten till ovanberörda forsar i Klarälven har nu Uddeholms aktiebolag i en till Kungl. Maj:t ingiven skrift av den 10 april 1917 anfört huvudsakligen följande:

Uddeholms
aktiebolags
ansökning.

Bolaget, som vore den största jordägaren inom Råda församling, hade försålt ifrågavarande jordarealer uteslutande för att kyrkoherden i pastoratet skulle kunna beredas ett lämpligt beläget boställe. Bolaget hade därvid avsett, att i köpet skulle ingå allenast de i köpeavtalen angivna jordarealerna, men däremot aldrig haft en tanke på att med sagda jordarealer skulle följa någon andel i det odelade hemmanets vattenrätt i Klarälven, som för bolaget ägde den största betydelse och vars utnyttjande utgjorde en väsentlig betingelse för bolagets vidare utveckling. Vid köpets avslutande hade icke förts någon underhandling om boställets andel i någon slags vattenrätt, och sådan rätt var ej heller av pastoratet ifrågasatt eller avsedd, till bevis varom bolaget åberopade vid ansökningen fogade särskilda intyg av de tre då ännu kvarlevande, varibland två bolagets förutvarande disponenter, utav de sex personer, vilka vid köpet representerat församlingen. Enligt bolagets förmenande kunde icke heller genom de utfärdade köpehandlingarna ifrågavarande vattenrätt anses hava avhånts bolaget. Bolaget hölle också före, att någon dylik rätt ej heller tillförts bostället genom berörda ägostyckningsförrättning, som bolaget ansåge vara behäftad med vissa angivna olagligheter, och varigenom för allt fall äganderätten till sagda, därvid såsom samfällighet avsatta, vatten- och strömfall icke kunde, på sätt från kronans sida yrkats, anses hava överflyttats å bostället. — För bolaget vore det givetvis av den största vikt, att utan dröjsmål obehindrat kunna utnyttja ifrågavarande vattenfall för att kunna tillfredsställa det alltmer stigande behovet av drivkraft för bolagets olika industrier, vilka just under rådande tidsförhållanden befunne sig i den kraftigaste utveckling.

Under åberopande av vad bolaget i ansökningen anfört, anhöll därför bolaget, att Kungl. Maj:t täcktes förklara, att Kungl. Maj:t och kronan på

grund av ovan omförmälda, utav bolaget gjorda försäljning av vissa jordområden av hemmanet Östra Råda till kyrkoherdeboställe i Råda pastorat och den i anledning därav verkställda ägostyckningen å hemmanet icke hade några anspråk på andel i vatten och vattenfall i Klarälven inom och invid nyssnämnda hemman.

Över ansökningen avgivna yttrandena.

Över denna ansökning hava, på sätt i det följande omförmäles, yttrandena avgivits av vederbörande myndigheter.

Arrendatorn av bostället har förklarat sig icke göra några invändningar eller framställa några anspråk på grund av bolagets anläggningar i Krakerudsforsen.

Norra Råda, Sunnemo och Gustav Adolfs församlingars pastorat har å kyrkostämman den 6 maj 1917 beslutat förklara, att Råda pastorat på grund av omförmälda försäljning och ägostyckning icke kunde anses hava avsett att förvärva någon rätt till andel i vatten eller vattenfall i Klarälven, ävensom tillstyrka bifall till Uddeholms aktiebolags förevarande ansökning.

Kyrkoherden i pastoratet och *domkapitlet* i Karlstad hava däremot ansett, att frågan om boställets vattenrätt är tvistig och bör hänskjutas till domstols prövning, samt därför avstyrkt bifall till ansökningen.

Kontraktsposten och *Kungl. Maj:ts befallningshavande* i Värmlands län hava tillstyrkt bifall till bolagets framställning.

Kammaradvokatfiskalsämbetet har i yttrande av den 31 augusti 1917 anfört, bl. annat, att ämbetet, i enlighet med vad ämbetet vid förenämnda syn gjort gällande, ansåge, att Kungl. Maj:t och kronan äger fullgiltig anledning att göra anspråk på delaktighet i förenämnda sex vattenfall. Med hänsyn emellertid till vad i ärendet förekommit ansåg sig ämbetet icke böra motsätta sig, att bolagets ifrågavarande framställning vunne det avseende, vartill Kungl. Maj:t, i betraktande av, bland annat, i ärendet anförda förhållanden, skulle kunna finna omständigheterna föranleda.

Kammarkollegium har i underdånigt utlåtande den 27 september 1917 yttrat, att kollegium visserligen hölle före, att till bostället på grund av ifrågakomna, den 5 mars 1905 fastställda ägostyckning och det därefter av bolaget den 13 maj 1905 utfärdade köpekontrakt måste anses höra $\frac{1}{12}$ av det odelade hemmanets vattenrätt i Klarälven. Kollegium ansåge sig dock icke böra avstyrka, att kronan för sin del avstode från anspråk på samma vattenrätt.

Justitiekanslersämbetet har i underdånigt utlåtande den 6 oktober 1917 lika med kammarkollegium funnit, att till bostället måste anses höra del uti ifrågavarande vatten och strömfall i Klarälven, och har ej heller

haft något att erinra mot att kronan för sin del avstode från anspråk på samma vattenrätt. För sådant avstående syntes emellertid fordras samtycke av riksdagen och kyrkomötet.

I underdånigt utlåtande den 8 mars 1918 har slutligen *vattenfallsstyrelsen*, vars yttrande avgivits av generaldirektören F. V. Hansen samt ledamöterna C. J. Magnell och D. Broström — under förmälan att styrelsen icke ansett sitt uppdrag innefatta bedömande av huruvida ett utkrävande av någon köpeskilling för den ifrågavarande vattenkraften kan anses skäligt eller icke — uttalat sig rörande det värde, som lämpligen borde åsättas den vattenrätt, som må tillkomma bostället, och därvid anfört följande:

Naturkraftens värde är givetvis i hög grad beroende på huruvida svårigheterna vid och kostnaderna för ett falls bebyggande äro stora eller små. För att få en föreställning om dessa faktorer beträffande Rådafallen har vattenfallsstyrelsen låtit genom en av sina ingenjörer besiktiga desamma. I avseende på fallens natur konstaterades, att desamma äro jämförelsevis gynnsamma för utbyggnad och torde kunna betygsättas såsom genomsnittsgoda. Åren 1912 och 1913 av bolaget uppgjorda kostnadsberäkningar visa, att kraften ur Krakeruds-, Storsands-, Lillmyrs- och Lyckforsarna, vilka nu äro under byggnad, skulle komma att betinga en anläggningskostnad av omkring 132 kronor per elektrisk hästkraft, under det att motsvarande siffra för Skogs- och Edsforsarna, som först längre fram skola utbyggas, vore 154 kronor. I själva verket torde anläggningskostnaderna per hästkraft nu hava stigit $2\frac{1}{2}$ à 3 gånger eller till 330 à 400 kronor för det förra och 385 à 460 kronor för det senare fallkomplexet. Med hänsyn till dessa relativt höga byggnadskostnader och med hänsyn till att Rådafallens kraft lär avses för i huvudsak elektrokemisk industri, torde något högre värde än ett vanligt medeltalsvärde för naturkraften knappast kunna åsättas ifrågavarande naturkraft, åtminstone ej den, som nu utbygges. För Skogs- och Edsforsarna kunna måhända påräknas mera normala utbyggnadskostnader, om de ej tillgodogöras förrän längre fram.

Utgår man nu från ett sådant medeltalsvärde som övre gräns, kan följande beräkning uppställas. Medelvärdet av naturkraften vid utbyggda vattenfall kunde före kriget uppskattas till omkring 75 kronor per utbyggd hästkraft. Räknar man med denna siffra, skulle värdet av kyrkoherdeboställets andel bliva $75 \times 1,271 = 95,000$ kronor, vilken siffra måste diskonteras för att motsvara nutidsvärdet.

Antager man, att Krakeruds- + Storsands- + Lillmyrs- + Lyckforsarna, vilka för närvarande äro under utbyggnad, och i vilka forsar kronans andel i den till utbyggnad avsedda kraften utgör 639 hästkrafter, bliva färdiga för drift inom två år, blir nutidsvärdet av kronans andel i nämnda forsar $0,89 \times 639 \times 75 = 42,500$ kronor. Antager man vidare, att Skogsforsen + Edsforsen, i vilka kronans andel av den till utbyggnad avsedda kraften utgör 632 hästkrafter, komma att vara utbyggda om 10, resp. 15 år, blir nutidsvärdet av kronans andel i nämnda forsar $0,61 \times 632 \times 75 = 28,800$, resp. $0,48 \times 632 \times 75 = 22,700$ kronor. Totala värdet av kronans samtliga andelar skulle enligt dessa förutsättningar uppgå till 71,300, resp. 65,200 kronor, allt räknat efter 5 % räntefot.

Såsom resultat av de uppskattningar, som sålunda gjorts, får vattenfallsstyrelsen såsom sin åsikt uttala, att den kyrkoherdebostället tilläventyrs tillkommande vatten-

rätten torde kunna åsättas ett värde av 60,000—70,000 kronor, om kronans andelar i fallen kunde självständigt utbyggas. Då detta dock ej här är händelsen, torde man knappast kunna komma till ett högre värde än 60,000 kronor.

Uddeholms
aktiebolags
köpeanbud.

Härefter har Uddeholms aktiebolag i en den 20 mars 1918 dagtecknad skrivelse gjort följande köpeanbud:

På förekommen anledning och enär det är av intresse för bolaget att få de i berörda underdåniga skrivelse omförmälda förhållanden snarast möjligt ordnade, får bolaget härmed förklara, att, därest Kungl. Maj:t, efter inhämtande av vederbörligt medgivande av riksdag och kyrkomöte, genom beslut meddelat senast den 31 juli 1918 förklarar, att Kungl. Maj:t och kronan avstå från alla anspråk på äganderätten till den andel i grund, vatten, holmar och vattenfall i Klarälven, som på grund av berörda försäljning och därpå följande ägostyckning må tillkomma kyrkoherdebostället för nämnda pastorat, bolaget är villigt att såsom vederlag härför till Kungl. Maj:t och kronan utgiva ett belopp av sextiotusen (60,000) kronor.

Såsom förutsättning för utbetalande av omförmälda belopp gäller emellertid, att Kungl. Maj:t tillförbinder kronan att göra de förklaranden och vidtagna de åtgärder, som må finnas erforderliga för att bolagets äganderätt till ifrågavarande andel i grund, vatten, holmar och vattenfall i Klarälven skall bli säkerställd i rättsligt betryggande former.

Departement-
schefen.

Såsom den i ärendet förebragta utredningen giver vid handen, torde det vara tvivelaktigt, huruvida vid avslutande av det köpeavtal, genom vilket hemmanet 1 mantal Östra Råda avhändes Uddeholms aktiebolag, avsikten varit, att köpet skulle innefatta jämväl rätten till vatten och strömfall. På grund av vad kammarkollegium och dess advokatfiskalsämbete samt justitiekanslersämbetet anført, torde det emellertid få anses, att nämnda rätt tillkommer kyrkoherdebostället i fråga. För Uddeholms aktiebolag är det tydligen med hänsyn till ett ekonomiskt utnyttjande av ovan angivna vattenfall utav stor betydelse att få återförvärva boställets andelar i desamma. Då dessa andelar, på sätt vattenfallsstyrelsen erinrat, icke kunna självständigt utbyggas, torde det jämväl för boställets del vara förmånligt, att en försäljning av andelarna äger rum. Med hänsyn till vad i saken förekommit och då bolagets framställning, sådan den numera föreligger, avser att mot ett, enligt vattenfallsstyrelsens beräkning, emot vilken jag icke har något att erinra, andelarnas värde motsvarande vederlag återköpa samma andelar, finner jag mig böra tillstyrka avlåtande av proposition i ämnet till riksdagen om godkännande av bolagets förenämnda den 30 mars 1918 avgivna anbud. Lämnas dylikt godkännande av riksdagen, torde enahanda framställning böra göras till nästinstundande kyrkomöte.

Tiden för giltigheten av den för prästerskapet i Norra Råda pastorat gällande löneregligeringsresolution av den 13 april 1883 utgår den 30 april

1933, såvida ej enligt 2 § i lagen den 9 december 1910 om indragning till statsverket av prästerskapets tionde samt om ersättning därför Konungen förordnar, att sagda lönereglering dessförinnan skall upphöra att gälla. Så länge nämnda resolution ännu är gällande, lär räntan å ifrågavarande vederlagsmedel få uppbäras av vederbörande innehavare av kyrkoherdetjänsten i Norra Råda församling, varemot, så snart ny lönereglering enligt lagen om reglering av prästerskapets avlöning den 9 december 1910 träder i tillämpning för församlingen, nämnda ränteavkomst hemfaller under föreskrifterna i 19 § 2 eller 3 mom. sagda lag. I vad mån jämlikt bestämmelserna i sistnämnda samt i 21 § samma lag vid berörda tidpunkt den ifrågavarande avkomsten kan komma pastoratet eller kyrkofonden till godo lär icke nu kunna närmare angivas.

På grund av det anförda hemställer jag alltså, att Eders Kungl. Maj:t täcktes föreslå riksdagen för sin del medgiva,

att den rätt till grund, vatten, holmar och stömfäll i Klarälven, som må tillkomma kyrkoherdebostället $\frac{1}{12}$ mantal eller 80 öre skatt Östra Råda litt. B i Norra Råda socken, må till Uddeholms aktiebolag avstås mot ett vederlag av 60,000 kronor.

Vad föredragande departementschefen sålunda hemställt biträdades av statsrådets övriga ledamöter, och behagade Hans Maj:t Konungen härtill lämna bifall samt förordna, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, skulle avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet.

Gustaf Florén.